Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Aakjær, Jeppe

Titel: Artikler og Taler. - 1919

Citation: Aakjær, Jeppe: ”Artikler og Taler. - 1919”, i Aakjær, Jeppe: *Artikler og Taler. - 1919*, Gyldendal, 1918-19, s. 295. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-aakjaer04tom-shoot-idm140709994380528/facsimile.pdf (tilgået 17. april 2024)

Anvendt udgave: Artikler og Taler. - 1919

TYENDETS STILLING.

Lige siden jeg selv var Tjenestedreng har Tyendesagen staaet som et Problem for mig. Som man ser har den givet mig Pennen i Haanden saa tidlig som 1890. I denne lille Artikel ligger Spiren til „Vredens Børn", der kom 14 Aar efter.

ET KARLEKAMMER.

„Skive Folkebl.", 14. Marts 1890.

Da jeg for kort Tid siden var paa en Foredragsrejse i Midtjylland, kom jeg en Dag ind i en Gaard, hvor man fortalte mig, at Karlen laa syg. Jeg bad om at faa talt med den syge, og man førte mig ud i Stalden, hvor der stod nogle Heste og Smaakreaturer. Gjennem en Dør paa Klem skimtede jeg et blegt, fregnet Ansigt; det var den syges. Jeg kantede mig ind ad den trange Aabning til ham og stod nu i et Rum, som jeg skjønnede maatte være Gaardens Karlekammer.

Snese af Gange havde jeg tidligere staaet i slige Rum, men aldrig havde jeg saa stærkt følt det oprørende i at lade Mennesker ligge i slige Aadselkuler som nu, da jeg stod overfor dette dødssyge Menneske. Hvor var det dog, man havde lagt denne Mand! Her hvor Dyrene stod og svinede og stank; i en Krog af Stalden ikke saa synderlig hyggeligere end en af de andre Baase —, grænset af fra det øvrige ved to Lervægge, som Hestene havde brudt Hul i hist og her, blandt andet manglede en Del af Muren over Dørkarmen, og Døren, der var dannet af uhøvlede, møgbegjorte Brædder, kunde aldeles ikke lukkes, men tillod uhindret Staldens dunstende Atmosfære at stryge ind over den syge. Paa den indvendige Side bar Væggene vel paa sine Steder Spor af Kalk, men som oftest grinede dog det raa Ler frem. Loftet bestod af løstliggende fra hinanden skilte Brædder med Halm over, som Mus og Ælde havde smuldret smaat, og den syge fortalte, hvad Kval det forvoldte ham, naar man var oppe paa det Hjal og ride Foder ned, for saa dryssede det ned i hans Ansigt med Halm og Støv og Spin-

delvæv, saa det ikke var til at udholde. Gulvet var den bare, klamme Jord, der stank af al den Urenhed og Fugt, den i umindelig Tid havde inddrukket.

Den Smule Lys, Kammeret modtog, stjal sig møjsommeligt ind ad en halv Karm Vinduer, i hvilken endda en Rude var ituslaaet, og Hullet atter stoppet med et Par gamle Buxer. Et Klædeskab, der stod og dinglede op mod den ene Væg, og fra hvis øverste Del skidne Skjorter hang ned, optog den største Del af den Plads, Træsengen levnede, saa det var ikke muligt for to Mennesker at komme forbi hinanden derinde.

Saadan var det Rum beskaffent, hvor det unge Menneske laa i de tynde Dyner, under hvilke man kjendte de magre Lemmer, — paa alle Sider omgiven af en Krans af muggen, stinkende Sengehalm. Det var her, han havde ligget i sex Uger i det modbydelige Svineri. Og hvad hed saa den Sygdom, hvoraf han led? Lungebetændelse! Selvfølgelig. Saadanne Soverum maa jo gjøre deres Indvaanere lungesyge. Jeg fik en sand Modbydelighed for den Husbond, der havde kunnet tillade dette Menneske, der havde slidt for ham som sund, at ligge saadan som syg. Mit gamle Had til disse Anstalter var vakt igjen, og jeg saa for mig alle de dunkle Rum, som jeg havde kjendt, fra jeg var lille, med deres Stank og deres Uhygge, hvor den arbejdende Del af den mandlige Ungdom indlægges i sine Hvilestunder for at blive raa og fordærvede, for at faa dræbt det fineste og reneste i sig.

Det „Karlekammer", jeg her har skildret i Enkeltheder, er ikke noget usædvanligt. Det er hverken værre eller bedre end Hundreder af Steder trindt om i det kjære Salling og Fjends Herred. I det Herrens Aar 1890, da Mængden gjør sig til af sit demokratiske Sindelag og af sin Arbejdervenlighed, kan vi rundt om ude hos Dhrr. Gaardmænd endnu træffe disse Karle*baase*, slet ikke saa synderligt bedre end Hestenes ved Siden af. Gaa blot omkring i Salling og Fjends Herred og kig ind i disse Rum — om du kan faa Lov til det —bestandig vil det samme Syn aabenbare sig: Vædskende Gulve, smudsige Vægge og Loft, daarligt plejede Senge, gamle hinkende Møbler, — Dagligstue-Vrag, der er kastet til Side og af Karlene trukket frem af Skramlebunken —, i Krogene Dynger af Pjalter og ski-

dent Linned, Gulvet overstrøet med Sengehalm. Ofte har Ajlen fra Kreaturerne ved Siden af banet sig Vej under Dørtræet ind i Kammeret.

Det er slige Pestkuler, man byder de Folk at sove i om Natten, som har arbejdet sig trætte i Dagens Slid. Det er kun den mest uforsvarlige Efterladenhed og Ligegyldighed for Tjenernes Vel, der bringer vore Gaardmænd til at opretholde dette System, for som oftest vilde Karlekammeret kunne sættes i Stand uden synderlig Bekostning og holdes i sømmelig Orden ved en Smule Villighed fra Husmoderens og Pigernes Side.

Om Husbonden selv skulde ligge derude — jeg gad vide, om der ikke snart vilde blive foretaget en Reparation. I hvert Fald forstaar jeg ikke, hvor nogen kan forsvare for sin Samvittighed at lade Folk, der er afhængige af ér, leve i Rum, der er ødelæggende for legemlig og moralsk Sundhed. Og vis mig et Karlekammer, som ikke er farligt for den menneskelige Sundhed!

Jeg spørger derfor: Er det ikke paa Tide, vi begynder at hygge lidt op i Karlekamret?

BONDENS TYENDE.

Tale i Kjøbenhavns liberale Vælgerforening 9. Decbr. 1904.

Mine Tilhørere!

Vi har her i Landet ca. 70,000 Bøndergaarde foruden et anseligt Antal Proprietær- og Herregaarde. Enhver af disse Ejendomme er som et lille Enevoldsrige med selvstændig Herskerret. Ja ingen Indianerhøvding kan beherske sin Klan med større Uindskrænkethed end den danske Bonde der inde under de nikkende Piletræer behersker sin Gaard mellem de fire Markskjel. Den Lov, der befæster ham i al den Magtfuldkommenhed, er Tyendeloven, der giver ham saa at sige Hals- og Haandsret over sine Undergivne. Intet kan illustrere dette stærkere end den Tyendesag, der i disse Dage er kommen til os fra Bornholm. Ja det er, som om denne mishandlede Bornholmerdreng

har villet lægge sit blødende Lig foran Foden af den nylig besluttede Tyendekommission, og med Martyrens Fynd indprente hvad der *kan* gaa i Svang og tiliades derude i de saa idylliske brede og velbyggede danske Bøndergaarde. Maa det være mig tilladt at erindre om, hvad der er kommen for Lyset i denne Sag. Jeg henholder mig her til et Referat i et af de store Hovedstadsblade; heri hedder det, at Husbonden havde, mens hans Tjenestedreng laa syg,

1) slaaet ham med Stokke og Høtyve,
2) sparket ham i Skridtet og paa Ryggen,
3) slaaet Hul paa hans Ben, saa Drengen ikke kunde rejse sig derefter,
4) ladet ham ligge i Lade og Lo, uden Seng eller Sengklæder, saa den syge Dreng ikke i et helt Aar havde været i Seng,
5) borttaget Hestedækkenet, som han brugte som Dyne,
6) sultet den Syge,
7) nægtet at skaffe ham Læge,
8) krævet strengt Arbejde af ham, udskældt ham og hundset ham ved alle Lejligheder,
9) pryglet ham, fordi han var saa svag, at han ikke kunde holde en Kalv,
10) kjørt ham fra Gaarden i dødssyg Tilstand,
11) sat ham af Vognen saa langt fra Bestemmelsesstedet (Damperen i Rønne Havn), at Drengen brugte 1 Time om at slæbe sig 750 Alen,
12) undladt at betale ham Løn.

Hertil kommer Vidnernes Forklaringer om

13) Drengens Tilstand: syge Ben, opsvulmet Underliv, forfærdelig afmagret, blodspyttende, kraftløs, fuld af Utøj, blaa Øjne, Huller paa Krop og Ben.

Endvidere har vi Lægernes Erklæringer. Deres skarpe Fordømmelse af, at Husbonden ikke sørgede for rettidig Lægehjælp.

Deres Attester om: Et større Saar over venstre Knæ, større og mindre Saar paa højre Ben, paa Hoften og Underlivet, hvilke Saar efter alt at dømme skyldtes ydre Vold.

— — Man har taget det Barns blødende Lig og lagt det

foran Rettens Dør, og den høje Ret ser paa ham over Skuldrene, mens den „bladrer i sin Lov omhyggelig"; og den har bladet Loven til Ende, men intet fundet, der berettiger til en Indskriden mod denne Husbond, og Retten maa slutte med at sige:

Tag dette Lig bort, begrav det, hvor I vil, gjør med det, som I vil; vi kjender ingen Paragraf, hvorefter her kan dømmes. Der skal mere til, forinden der kan rejses Strafansvar mod en dansk Husbond.

Saa barbarisk er da den nugjældende Tyendelov. Nu er det langt fra min Mening at ville sige, at som denne Husbond er Flertallet af de danske Gaardmænd; men det skal ikke dølges, at de allerfleste Tjenestedrenge behandles slet, endda meget slet; enhver, der kjender sligt af Selvoplevelser, han ved, at der vanker mange Hug og Slag og Ribbensstød saavel paa Marken som hjemme i de mørke Baase. Til mine landlige Erindringer hører ogsaa denne om Tjenestedrengen, der fik Prygl ved Husgavlen i Sommeraftenen, naar Kreaturerne var gaaet til Skade i Løbet af Dagen, og Husbonden efter endt Dagværk tog sin Hævn og Husbondsret. Disse Barneskrig vil ikke ud af min Erindring. De lød saa langt og hjælpeløst gjennem den duggede Nat og kastede Rædsel i saa mange andre Barnehjærter rundt om ved de maanelyse Husgavle.

Den, som har opholdt sig noget paa Landet, kan ikke have undladt at se den lille Fyr, der jager af Sted over Gjærder og Stubmarker med den tunge Tøjrekølle svinglende over de smalle Skuldre, og Haaret, gult som en Kalkbørste, strittende bag ud under sin Las af en Hue.

Han gaar næsten altid og ømmer paa Fødderne, der er fulde af Revner og Buldenskab; thi for at komme hurtigt af Sted maa han kaste Træskoene; saa skjærer han Foden paa en Flintesten, faar et Søm eller en Torn drevet op i den, og for alt det Griseri, han altid lever i, baade naar han er vaagen og naar han sover, gaar der Betændelse i Saaret, som ingen tilser.

Den lille Tjenestedreng er den allerbeklageligste Skabning i Bondens Gaard; han bliver *altid* overanstrengt og misbrugt; hans Husbond søger at udnytte ham til det yderste, han holder ham hjemme fra Skolen og driver ham op af Sengen med Solen; han indsuger tidlig Karlekamrets Raa-

hed; han er uden enhver Beskyttelse; hans Mor bor langt ude ved Mosen og ser ham kun en enkelt Gang, naar hun vover sig ind til Gaarden for at bede om en Krukke Mælk.

Saadan er da den mindreaariges Stilling paa Bondegaarden, hvorledes lever saa det voxne Tyende?

Jeg holder mig stadig til Livet i de mindre Gaarde. Her har Tjenestepigen om Sommeren en Arbejdstid fra Kl. 4 Morgen til henad halvelleve Aften. Om Vinteren er Arbejdstiden maaske 1 Time kortere. Det er utroligt, hvor saadan en Pige maa slæbe. I Bjerringstiden maa hun naturligvis være med i Marken, og naar hun saa kommer hjem, maa hun ud at malke. Ved Bordet maa hun hjælpe med at sætte Maden frem, saa hun ikke en Gang faar Lov til at *spise* i Fred; naar Middagsmaden er spist, og Karlene gaar hen og ta'r sig en Lur, maa hun staa i Kjøkkenet og vaske op, før hun faar Lov at lægge sig; og hun maa op før Karlen for at smøre Mellemmad og tappe Øl paa Dunken for at komme lige saa tidlig ud af Gaardsleddet som han. I mange gammeldags Hjem havde hun end ikke et eget Kammer, men maatte ligge i Alkoven i Dagligstuen. Var der fremmede om Aftenen, som trak Tiden ud, kunde hun sidde Time paa Time og vente paa at komme i sin Seng, med mindre hun dristede sig til med Uldklokken om sine Ben at skrue sig ind bag Alkovens Gardin, hvad jeg ofte har set.

Slet saa lang er Arbejdstiden vel sjældent for Karlene med Undtagelse af Forkarlen, han, som passer Hestene; thi det er ret almindeligt, at han om Sommeren maa hjælpe sig med 4—5 Timers Søvn.

De fleste Tjenestefolk i de smaa Gaarde har tilmed ikke Søndagen fri, i hvert Fald gaar hele Søndag Formiddag med til Arbejde for Husbonden. Saa er der en Rive, der skal have nye Tænder, saa er der et Par Træsko, der skal lappes for Børnene eller Madmoderen, saa er der Gaardens Stenbro, der skal fejes; hertil kommer, at Mugningen af Hestestalden gjerne om Sommeren opsættes til Søndag Formiddag, saa før Kl. 12—1 er ingen Karl fri; og Pigerne — ja de faar overhovedet nødig Lov til — selv om Søndagen — at gaa længere bort, end at de ved Aften kan naa hjem at malke.

Hvad der ogsaa kan give en drilagtig Arbejdsforøgelse, er det Forhold, at disse Smaagaardmænd er saa omhygge-

lige for deres Kreaturer, at de i Tilfælde af Kælvning eller Foling lader vaage ved dem om Natten, som hos andre Barselkoner. Naar nu saadan en Ko eller Griseso venter sig, maa Tjenestefolket ofte Nat paa Nat vaage ved Bæstet. Rent galt er det naturligvis, hvis det er et Føløg; jeg ved Exempler paa, at Husbonder har kommanderet deres Tjenestefolk til at sidde hos Øget i Stalden med den store Uldsax og gjøre Jordemoderpligt 14 Nætter, forinden Føllet kom, bloi fordi Husbonden vilde have opdaget „Saar i Patten". Jeg har selv siddet talrige Nætter hos slige Krikker og forbandet deres Afkom indtil tredje og fjerde Led; thi den Karl, der vaagede ved Nat, maatte ikke desto mindre passe sin Dont ved Dag.

Hvor sløvende for Sjæl og Sanser er ikke et saadant endeløst Trælleri. Og er man endelig kommen til Hvile, hvilken Søvn tror De, det er, man faar i et dansk Karlekammer, hvor Luften først maa passere igjennem den gjødningsfyldte Stald.

Vore Karlekamre er en national Skjændsel. Jeg har især bevaret Mindet om et, jeg saa i Begyndelsen af Marts 1890, da jeg var paa en Rejse i Herningegnen. Jeg var kommen til en Gaard, hvor jeg hørte, at Karlen laa syg, og jeg fik opspurgt, hvor han laa. Jeg gik hen til Stalden, der var snæver og frygtelig skidden. Gjennem en Laage paa Klem skimtede jeg i Halvmørket et ungt fregnet Ansigt. Det var den syges. Jeg kantede mig ind ad den aabne Dør og stod nu i Gaardens saakaldte Karlekammer. Snese af Gange havde jeg forhen staaet i den Slags Rum, men aldrig havde jeg saa stærkt som i dette Øjeblik følt det oprørende i at lade Mennesker ligge i slige Kuler; thi hvor var det dog, man havde lagt denne syge Dreng, der laa og hev efter Vejret med de magre udtærede Lemmer let kjendelige under det lasede Dynevaar! Her hvor Dyrene stod og svinede og stank til alle Sider, mens et Par Kalve ustandselig piskede deres skidne Haler ind mod hans Dør. Rummet var grænset af fra Stalden ved to Lervægge, som Dyrene hist og her havde brudt Hul i, blandt andet manglede en Del af Muren over Dørkarmen; Døren, der bestod af uhøvlede, møgbegjorte Fjæl, kunde aldeles ikke lukkes. Væggene var uden Kalk, Loftet dannet af løstsiddende, adskilte Lægter med Halm over, som Mus og Ælde havde smuldret; den

syge fortalte, hvad Kval det voldte ham, naar man var oppe paa dette Hjald at ride Foder ned; for saa dryssede det ned i hans Ansigt med Avner og Støv og Museskaar, saa det ikke var til at holde ud. Gulvet derinde var den bare, klamme Jord, der drev af Fugt og Urenhed og for Tiden var oversølet af den syges Harkklatter. Den Smule Lys, Kamret modtog, stjal sig besværligt ind ad en halv Karm Vinduer, i hvilke endda en Rude var ituslaaet og Hullet atter stoppet med et Par gamle Buxer. Et Klædeskab, der stod og dinglede med den ene Væg, og fra hvis øverste Del skidne Skjorter hang ned, optog det meste af Rummet. Her i dette modbydelige Hul laa nu Karlen paa 6te Uge. Hans Sygdom var en stærk fremskreden Lungetuberkulose. Manden, i hvis Gaard jeg fandt dette Kammer, var meget agtet i sin Egn; han var bl. a. Formand for Stedets Foredragsforening. Hans Naboer og Standsfæller vilde intet kunne bebrejde ham; for deres Karlekamre var ligesaadan, saa langt min Iagttagelse rakte. Man vil hævde, at det siden er bleven bedre. Bl. a. skal den flydende Gjødning nu ikke som den Gang danne Dam foran Karlekammerdøren. Og det er vistnok rigtigt. Bønderne holder nu formeget af deres Gjødning til, at de skulde lade Folkene flyde i den i Karlekamret; med denne ene Undtagelse er Forbedringen af disse Rum saa godt som ingen. Endnu ligger de som oftest klods op ad Kreaturerne; endnu hersker, hvor der er flere Karle paa Gaarden, det fordærvelige, smittefarlige Dobbeltsengesystem; Lagnerne skiftes yderst sjældent; Rummet har ingen Kakkelovn, ringe Lys, ingen Lampe, ingen Servante, ikke saa meget som et Vaskefad. Enhver Smule Hægning maa Karlen besørge ved Vandtruget ude ved Gaardbrønden eller ved en Spand i Stalden.

Og Pigens Kammer er — naar hun har noget — ikke synderligt bedre, endda hun som oftest bor inde i Stuehuset under Tag med Husbond og Madmor. Hvor ofte vil man ikke finde Pigekamret i en Krog under Trappen eller i et afsides Hjørne af Huset. Altid med saa lidt Albuerum som muligt; ofte er Pigens Kammer endda tillige Oplagsrum for Garn og Uld og Husgeraad af mange Arter.

Bonden undskylder næsten altid disse Rums Mangler med det ene Udtryk: „Tho de skal jo da bare *sove* der!"

Kosten er vel nok efter Kjøbstadfordringer de fleste Ste-

der sløj, men dog betydelig bedre end for en halv Snes Aar siden — især hvor Husbonden selv præsiderer for Bordenden. Kosten paa Landet lider dog meget af Ensformighed; der vanker saa lidt ferskt; Øllet er alt for ofte — især om Sommeren — hvinende surt; dertil kommer, at de nødig bager uden hver tre Ugers Dag; thi „det nybagte Brød er saa udrøjt", hedder det. Det sure Øl og det tunge Brød er sikkert ikke uden Skyld i al den Mavekatarr, hvoraf vor Bondestand er saa hjemsøgt.

Endnu skal jeg omtale Arbejdsrisikoen paa Landet. De fleste har den fejlagtige Opfattelse, at Livet paa Landet er saa langt tryggere end i Byerne. Det er min Erfaring, at en Tjenestekarl paa Landet er maaske endda fuldt saa meget udsat for at lide Brud og Bræk paa Liv og Lemmer som en Fabriksarbejder. Denne sidste har som oftest kun en og samme Maskine at betjene og omgaas, mens en Tjenestekarl maa flakke fra det ene til det andet; Maskindriften bliver mere og mere almindelig i Landbruget; og mens Maskinen i Byerne altid betjenes af øvede Folk, sætter man paa en Bondegaard tankeløst næsten enhver som helst til at betjene en Tærskemaskine, en Slaamaskine eller en Hestegang. Hvor ofte hører vi da ikke ogsaa om skrækkelige Ulykker fra Landet maaske især fra de nu saa gængse Vindmotorer, som i Vestjylland findes paa hveranden Bondelade. Naar vi ikke saa ofte hører om Ulykker fra Landet som fra Byen, ligger det i, at Kontrollen ikke er saa skarp derude som herinde; enhver Ulykke i Hovedstaden bliver omhyggelig noteret og skildret i Bladene, mens det er de færreste af lignende Begivenheder paa Landet, der kommer udenfor den snævrere Kreds. Men de Ulykkestilfælde, der sker ved gale Heste, Løbskkjørsler, Maskiner af alle Arter, Motorer og Mølleværker, Brønd- og Mergelgravning for ikke at tale om gale Tyre etc., de staar i Antal næppe under, hvad der sker paa Fabriksomraadet.

Hvor ofte maa ikke en Tjenestekarl ofre baade en Finger og mere til et af Bondens mange glubske Dyr og Maskiner; Gud ved, om der er en eneste Tjenestekarl, der ikke har Ar og Skrammer efter sin Gjerning. Da jeg forleden talte om Tyendesagen i en lille Forening af Studenter, var der i denne lille Flok tre — alle forhenværende Tjenestekarle — der havde faaet deres Smøre i Landbrugsmaskiner;

en havde faaet Skulderen knust i et Tærskeværk, en anden havde mistet en Finger i Hakkelsemaskinen, en tredje — jeg selv — var sluppen med en større Flænge. Naar det staar saadan til blandt Bondestudenter, hvilket Billede vilde der saa ikke være fremkommet i en Forsamling af Mænd, der havde gaaet ved Bondearbejdet gjennem en endnu længere Aarrække.

Hermed har jeg peget paa de mest iøjnefaldende Skavanker ved Tyendeforholdet paa Landet.

Det, som vi da maatte forlange af Lovgivningsmagten, var, 1) en større Beskyttelse af de smaa Tjenestedrenge, Opsigt med, at de fik mere Søvn og Skolegang. 2) en Indskrænkning af baade Børnenes og det voxne Tyendes Arbejdstid, helt kontraktmæssig fastsat, saa at Tyendets Fritid ikke blev en Naade, men en Ret. 3) en Sundhedsvedtægt for Landet, der bl. a. drog Omsorg for, at Karlekamret flyttedes fra Stalden ind i Beboelseshuset, og afskaffede de smittefarlige Dobbeltsenge. 4) skulde Søndagen absolut være Fridag for Tyendet. 5) Arbejderforsikringen udstrækkes til ogsaa at gjælde Landarbejdet. 6) der indføres en kortere Opsigelsesfrist, og Tyendet gives friere Hænder til Oprettelse af Tyendeforeninger.

Bondegaarden har hidtil været et Enevoldsrige; den burde herefterdags øve sig i Rollen som indskrænket Monarki og skjænke dem Medbestemmelsesret, der gjør alt Slidet og Slæbet.

Det er jo nu allerede besluttet, at vi skal have en Tyendekommission; lad der blive Blæst om denne Kommission, lad først og fremmest Tyendet selv faa Ordet, og overlad ikke denne Sag alene til Provinsens Redaktører, der allerede har begyndt skrævende at træde foran Hoben for at værge om Gaardmandsabonnenterne. Om Tyendet paa Landet ved Dhrr. Provinsredaktører gjennemsnitlig lige saa meget som om Maanebeboerne.

Som sagt: Lad der blive Blæst om denne Sag, selv om Hatten ved samme Lejlighed skulde ryge af en og anden Husbond. Lad os snarligt faa Tyendeloven til Revision, skjønt endnu hellere til Kassation, og lad dem blive sprængte de Jærnrammer, der ligger som snørende Gjord om en stor, evnerig Stand. Lad os ikke længere i et saakaldt demokratisk Land finde os i Love, der forsvarer saa barbariske Handlinger, som dem der er komne for Lyset ved den bornholm-

ske Tyendesag, og lad ikke Bonden efter sin Sædvane komme frem og sige, at han *ikke har Raad* til Forandringer paa Tyendeomraadet. Thi en Stand, som siger, at den ikke har Raad til at vise Retfærdighed, har dømt sig selv.

Efter Fremkomsten af min Roman „Vredens Børn" (1904) svømmede Provinsbladene over med Angreb; ialt gav Bogen Anledning til ca. 800 Artikler. Nogle Gange blandede jeg mig selv i Striden med korrigerende Oplysninger; her et Par Exempler.

ET OPGJØR.

„Skive Folkebl.", 15. jan. 1905.

Hr. Redaktør!

Da Deres Blad vedblivende fortsætter sine Angreb paa mig, tvinger De mig til at fremkomme med et Par faktiske Oplysninger.

Den ene angaar Renligheden i vore Landdistrikter. Det har vakt Harme, at jeg har udtalt, at Fnat endnu er en ret almindelig Sygdom i Vestjylland. Men se nu paa disse Tal, som jeg her anfører, og sig mig saa, om jeg har Uret.

Ifølge et vestjydsk Blad blev der alene i November Maaned af Lægerne i *Ringkjøbing Amt* indberettet 65 Fnattilfælde, hvoraf de 57 var fra Landet. Ved en Henvendelse til Hr. Distriktslæge *Lindemann* i Skive har han godhedsfuldt oplyst, at det Antal *Sallingboer*, der aarlig behandles for denne Sygdom, varierer fra 125 til 150. Tallet paa dem, der lider af Sygdommen, er dog efter Distriktslægens Skjøn betydeligt større, da ikke nær alle, der har Sygdommen, lader sig underkaste Lægebehandling. I det *sidste* Fjerdingaar behandledes der i Salling Lægedistrikt 44 Fnatpatienter.

Endnu værre staar Sagen i det langt mindre *Sjørup Lægedistrikt*. Her er Distriktslæge *Rambusch* min Kilde; han oplyser efter sine Sygelister, at der i 1904 i hans Distrikt er behandlet 151 Fnatpatienter eller 3,75 pCt. af hele Distriktets Befolkning. At det er et ganske anseeligt Tal, vil man forhaabentlig indrømme, naar det samtidigt oplyses, at den i Distriktet hyppigst forekommende Sygdom: *Slim i Lungerne* (Bronchitis) kun har 210 Tilfælde eller 5,25 pCt.;

og selve den saa almindelige *Influenza* har kun 20 Tilfælde eller 0,5 pCt. af den hele Befolkning indenfor Sjørup Distrikt.

For nu ikke at gjøre denne Egn til Syndebuk for det hele Land, skal jeg oplyse — hvis det kan være til nogen Trøst — at den ene Landsdel egentlig har grumme lidt at lade den anden høre, hvad denne ækle Sygdom angaar; nogenlunde jævnt er den udbredt over hele det danske Agrarien; man har bare Behov at titte i et enkelt Numer af „Ugeskrift for Læger" for at lære den sørgelige Sandhed, at ingen Del af det danske Bondeland her gaar Ram forbi. Ifølge nævnte Skrift behandledes der i hele Landet — bortset fra Kjøbenhavn — i Juli Maaned 1904: 367 Fnatpatienter, i November Maaned s. A.: 574.*)

At Karlekamrenes Dobbeltsengssystem er Skyld i en væsentlig Del af Fnattilfældene, har jeg mere end én Læges Ord for.

At ogsaa Renligheden blandt vore Bønder ellers lader meget tilbage at ønske, vil den, der er fortrolig med Bondeliv, ikke faa særlig vanskeligt ved at bevise. Ganske vist hører Lusene ikke til de „Husdyr", over hvilke *Statistisk Bureau* lader udarbejde Tabeller hverken i Kvart eller Folio, og bemeldte Kræ har vel ogsaa en vis Tilbøjelighed til at græsse indenfor det lille eller slet intet Hartkorn. Som et Bidrag til dets Statistik skal jeg dog anføre, at en anset Læge her i Bladets Læsekreds — efter Meddelelse til mig personlig — *fire* Gange sidste Efteraar er kommen hjem fra sin Praxis med Lus i Skindpelsen, hvad der tyder paa, at disse Egne endnu ikke alle Vegne har indset de Velsignelser, der flyder af en flittig Brug af grøn Sæbe.

Efter disse Oplysninger vil det sikkert indrømmes, at baade Smed Pedersen-Lem og andre journalistiske Grov-

*) I »Medicinalberetning for Danmark«. 1902, Side 140, hedder det, efter at der er anført, at der i dette Aar er behandlet ialt 5934 Tilfælde: »Sygetallet varierer ikke stærkt i de senere Aar; nogen Aftagen synes ikke kjendelig. Fra Viborg Landdistrikt berettes af en Læge om ualmindelig Hyppighed af Fnat. En Læge i Nykjøbing M. Landdistrikt omtaler ligeledes Sygdommens Hyppighed. I en Beretning fra Ringsted Landdistrikt omtales Fnat som særlig hyppig; den udbredes fra de større Gaardes Folkestuer og usle og urenlige Folkekamre. I Viborg Landdistrikt angrebes i 2 Skoledistrikter Halvdelen af Børnene. Forf. J. Carlsen anfører, at Sygdommen i mange Tilfælde ikke kommer til Lægernes Kundskab, men behandles med Husraad, »Ikke altid af indifferent Natur«.

smede passende kunde ha' sparet paa Galden til en bedre Lejlighed. — Det er ikke min specielle Lyst at sætte den danske Bonde i Gabestok, men *sandt* skal være sandt, og jeg er mig bevidst, at jeg aldrig i min aarlange Produktion hverken i Bøger eller Blade har fortalt noget om den jydske Mand, som jeg ikke enten selv har set og hørt eller faaet berettet af de bedste Kilder. Dette gjælder i Særdeleshed min sidste Bog „*Vredens Børn*", der er mere omtalt og udskjældt, end den er læst; der er ikke et Træk eller en Situation i hele denne Bog, ved hvilken jeg ikke, om det fordredes, kunde lægge baade Navn og Adresse.

Men naar det forholder sig saaledes, hvorfor tillader De da, Hr. Redaktør, at jeg bestandig overfaldes i Deres Avis, ikke saaledes, at mine Meninger bestrides eller sættes under Debat — for det maa enhver finde sig i — men saaledes, at de forvrænges, drejes af Led og vendes om til noget, jeg aldrig hverken har sagt eller tænkt.

Jeg taler ikke her om det enfoldige Menneske Hr. *Johs. Østergaard,* der haandterer Pennen som en Møggreb og anser det for god Journalistik at kaste Blækflasken i Hovedet paa sin Modstander. Ham har Vorherre straffet haardt nok ved hans svage Nemme og ved at lade hans Aandsfrænde *Mads Jepsen* sætte ham paa Spid som en Himmerigsmundfuld for sine forslugne Abonnenter.

Jeg skal heller ikke tale meget om den gamle politiske Mimreskjæg, Smeden i Lem; han har i mangfoldige Aar moret mange ved de Hop, han har gjort i Stunthoserne efter det Høknippe, som Storagrarerne spottende har holdt paa Forken foran ham; nu er han endogsaa for gammel til at more mere. At han ligesom salig Wolle Vistisen i *E Bindstouw* har været „ud o de Komeddetøw" og som denne sin aandelige Staldbroder intet har forstaaet af det alt sammen, det bliver en Sag mellem Smed Pedersen og Dagmartheatret; at lade sit daarlige Lune ved denne Lejlighed gaa ud over Hr. Gustav Wied og undertegnede, det forekommer mig at være for Smed at rette Bager. „Jeg har aldrig set slige Bønder", siger Smeden. Det erindrer mig om Admiral Nelson. „Jeg ser intet Signal", sa' Nelson, han satte Kikkerten for det *blinde* Øje.

Næste Gang Smed Pedersen vil optræde belærende overfor Læseverdenen, skal han ikke forsømme at medbringe

Attest for, at han forstaar sig paa Menneske-, speciel Bondelagttagelse, thi det er en ikke overflødig Formalitet for en Mand, der agter at revidere samtlige nulevende Bondeforfatteres Skildringer for derpaa højst egen at sende de saaledes reviderede Bønder over i Historien (se dette Blad for 7. Jan.). — Jeg har altid undret mig over den menneskelige Frækhed. Thi mens ingen Forfatter nogensinde har haft Dristighed til at træde ind i Hr. Pedersens Smedje og paastaa, at „Vi alene vide" hvorledes man rettelig bør sko en Hest eller beslaa en Vogn, saa tror derimod enhver Grovsmed at kunne ha' uforgribelige Meninger om Litteratur og Menneskelagttagelsens vanskelige Kunst. Den Lem Smed er bare et Exempel blandt mange.

Dog ikke mere om disse enfoldige Mænd, der sandelig ikke kan skade hverken mig eller nogen anden dansk Forfatter; derimod nødes jeg til, hvor meget jeg end kvier mig derved, at sige nogle Ord om Hr. *Mads Jepsen*. Den Mand har redet min Ryg, fra jeg første Gang traadte ind paa Forfatterbanen, og han fortsætter, som han har begyndt. Udsendte jeg en ny Bog, holdt jeg en Tale, skrev jeg en Sang, øjeblikkelig var han over mig for at forvrænge mine Ord og Hensigter. Han begyndte med at beskylde mig for Plagiat efter en finsk Forfatter — Juanno Aho — af hvem jeg indtil denne Dag ikke har læst en Stavelse; siden har han rundt om i Pressen tillagt mig separatistiske og halvvejs landsforræderiske Planer, og under Artikeloverskrifter som „Jyderi" insinueret, at jeg og andre af mine jydskfødte Kolleger attraaede en Adskillelse af Jylland fra det øvrige Danmark, Hensigter der i Følge Sagens Natur var os mere fjærn end Maanen. Da jeg begyndte min Udgivelse af *St. St. Blichers Livstragedie* haanede han det og gned sig forborgent i Hænderne i Haab om en Fiasko; nu, da Planen er falden anderledes ud, end han spaaede, har han dog set sig nødsaget til at trække noget i Land. For ikke at ribbe op i det gamle Saar skal jeg holde mig til hans sidste Færd imod mig.

Den 9. Decbr. 1904 holdt jeg i *den liberale Vælgerforening i Kjøbenhavn* et Foredrag om *vort Landtyende* (trykt in extenso i „*Social-Demokraten*" for 15. Decbr.). Skjønt Hr. Mads Jepsen slet ikke overværede dette Møde, havde han dog strax et „Referat" tilrede; det optoges her i Bladet for 14. Decbr. og er i enhver Henseende typisk for Mads Jepsens Forfattervirksomhed. — Efter her at have gjort nogle

Udpluk af min Tale, som han har forefundet den i et sammentrængt og ikke særlig godt Referat i „*Social-Dem.*" for 10. Decbr., fortsætter han: „Ret saa! Giv dem bare deres Fedt, de forædte Storbønder! Saaledes er de! Saa nærige, saa hensynsløse, saa brutale! Saa svinsk lever Tjenestefolk paa Landet! Fnat har hveranden Karl og Pige! Bonden er ligeglad! Blot hans Svin maa trives, og hans Hoppe maa slippe vel over Folingen, saa skidt med Tyendet! Jo, vi kjender dem, disse dovne Sognekonger!"

— — Maa ikke enhver enfoldig Læser tro, at det er noget, *jeg* har sagt? Efter at være kommen herhjem paa Egnen, faar jeg fra mange Sider bekræftet, at det er den almindelige Opfattelse, at netop saadan har jeg talt: „Thi det staar jo at læse i Aviserne!" Og dog har jeg ikke sagt et Ord af alt dette, fordi det ikke er min Vane at tale i den Jargon, og jeg gad vide, hvem der taler saaledes om Bønder i det ganske Land med Undtagelse af Mads Jepsen. Jeg spørger, om jeg ikke har Ret til at stemple sligt som uhæderlig Journalistik. De, der bryder sig om at vide, hvad jeg her sagt, maa læse min Bog og den nævnte Artikel i „*Social-Demokraten*".

Tillad mig endnu, inden jeg slutter, at omtale en Notits, der gaar gjennem hele Rækken af Hr. Mads Jepsens Organer, og hvori Forfatteren, Hr. *Valdemar Rørdam* figurerer som min Anklager og som den, der „stærkt tager Husbonderne i Forsvar mod Aakjærs Bebrejdelser." Her sigtes til en *Anmeldelse* (se „*Samfundet*" 28. Decbr. 1904), den længste, den stærkeste og den mest rosende, som min Bog har faaet. Efter at R. i over halvanden Spalte har kjædet Ros til Ros gjør han ganske rigtig en Række Indvendinger, og det er lykkedes en emsig Sax (hvad enten det nu er Mads Jepsens eller en fra samme Fabrik) ved et Par velførte Klip at skille dette Afsnit fra den øvrige yderst velvillige Artikel, saa det overfor Læserne faar Udseende af, at Hr. Vald. Rørdam har ført et djærvt Slag imod mig, mens den virkelige Sandhed er den, at jeg ikke kunde ønske min Bog nogen bedre Anbefaling end denne store, varmtskrevne Artikel. Da nu mine Angribere har citeret, tillader De ogsaa, at *jeg* citerer et Stykke. Efter at have lagt Læserne paa Sinde „at fordi en Skribent overdriver Tilfældets Betydning, bliver dets virkelige Betydning ikke et Gran ringere," fortsætter Hr. Vald. Rørdam:

„At vore Landkommuner paa alle Maader pranger og snydes med hinanden for at skubbe Fattigfolks Underhold fra sig, er en skammelig Kjendsgjerning. At en meget stor Del af vore Bønder handler ilde med deres Hyrdedrenge, ved Overanstrengelse, ved Vanrøgt, og især ved at holde dem borte fra Skolen, det er ogsaa en Kjendsgjerning, en endnu mere skammelig. Alt for tit hører man den Slags gjennem Aviserne, som nu sidst fra Bornholm, og hvor langt tiere gaar det ikke af i Stilhed. Her er Brug for en harmfuld Røst som Aakjærs; her trænges til en Foragtens sviende Ild over Landet som den, han udsender i „Vredens Børn". Vi trænger til kraftigt Paamind hver og en, at vi skal ikke gjøre den Slags, og vi skal ikke fejgt finde os i, at vore Naboer gjør det. Tyendet skal gjøre sin Pligt (og det var rart, om dets Talsmænd en Gang vilde fremhæve ogsaa dette Skal); men Husbonden skal under Straf af sine Omgivelsers Foragt minsandten ogsaa gjøre sin, som er, paa enhver Maade venlig at drage Omsorg for Tyendets Vel. Og paa et Hovedpunkt har Aakjær helt ubetinget Ret, naar han skaanselsløst skjærer danske Bønder over en Kam: Karlekamret er overalt utilladelig slet. Som Aakjær skildrer det hos Storbonden Bertel Nørgaard, saaledes er det ganske rigtigt den Dag i Dag paa Tusinder af store og smaa Gaarde Landet over." Og nu følger en indgaaende Skildring af Karlekamret, saadan som jeg har tegnet det. Rørdam siger:

„Jeg har selv set det, jeg kan bekræfte den fuldkomne Paalidelighed af Aakjærs Skildring."

Og han slutter med de Ord:

„Hidtil har Tyendet af Vane, Sløvhed eller Fejghed taget, hvad der blev det budt. Det vil ikke vedblive med det, og det skal det heller ikke. Aakjærs Bog vil direkte og ad Omveje give den Stand, han skriver for, et mægtigt Stød fremad til samlet Hævd af retfærdige og uretfærdige Krav. Vore Bønder vilde gjøre klogt i at imødekomme de første; ellers bliver de tvungne til at løje de sidste."

Nu har De altsaa set det „stærke Angreb", som min Kollega, Hr. *Valdemar Rørdam* har rettet mod mig.

Er bare Husbonderne fornøjet, — jeg har sandelig intet mod dette „Angreb" at indvende.

Nedenstaaende Artikel fandt først Optagelse efter uhyre lang Nølen og efter at Skjoldborg havde føjet sine Bebrejdelser til mine.

DE „RENLIVEDE" I VENDSYSSEL.

„Vendsyssel Folkebl.", 28. Febr. 1905.

I Ruskomsnusk-Avisen *„Folkelæsning"*, Organ for den højere Gaardmands-Forgyldning, ser jeg, at de ca. 500 Avisartikler, der alt er skreven om min sidste Bog *„Vredens Børn"*, er blevne øgede med endnu en, der har fundet Optagelse i Deres ærede Blad og er ført i Pennen af Hr. *Chr. Ledet*, der jo nu snart straaler omkap med Skagens Fyrtaarn. Thi jeg gjør vel ikke Manden Uret ved at antage, at det er den samme tapre Hr. Ledet, der sidste Sommer i en Fejde med vor nuværende Konsejlspræsident sprang op som en Løve og faldt ned — i den fri Fattigkasse. Jeg troede egentlig, at der efter denne Præstation var bleven ordineret Manden Ro og foreløbig Fritagelse for Optræden i Heltefaget. Jeg maa altsaa ha' taget fejl, da han jo nu staar midt i Avisen under fuld Krigsmaling, skrævende over det ganske Vendsyssel og spyttende langt ud over Limfjorden, mens han tilraaber hele Forfatterverdenen: Kom bare nærmere, I bitte Kaal' — — — skal æ Dælen wælt mæ handtir jer! — —

Der forekommer i nævnte Artikel følgende Passus: „Og saa har de moderne Forfattere noget, de kalder den fri Kjærlighed. Det vil paa andet Dansk sige, at de skifter Koner og Kjærester ligesaa tidt, som andre skifter Linned, ja, de skifter naturligvis tiere, end Bønderne skifter Linned. Og naar de saa har drukket og „sjovet" Pengene op, gjort den Gjæld, de kunde, og afsat saa mange falske Vexler som muligt, saa skyder de sig selv, og det kalder de at dø i Skjønhed."

Hvis de Ord havde været rettet til en enkelt og ikke til en hel Stand, da vilde den drabelige Helt næppe denne Gang ha kunnet krybe sig Naade til bag den fri Fattigkasse.

Hvornaar er det hændet, at en dansk Digter *har skudt sig?* Og hvilken af de ca. 200—300 nulevende danske Forfattere (ja, vi kan forøvrigt godt ta' de afdøde med) er det, som Hr. Ledet mistænker for at have skrevet *falske* Vexler?

Hvis Manden ikke kan erklæres for forrykt, saa synes jeg egentlig, at *Dansk Forfatterforening*, hvoraf jeg har den Ære at være Medlem, burde æske en Forklaring og forlange af Hr. Ledet, at han skulde fremlægge Beviser for sine ærerørige Sigtelser.

Men derom tales vi maaske siden ved. Her har jeg først og fremmest taget Pennen for at fremkomme med en faktisk Oplysning. Iblandt alt det øvrige Skvalder, som denne underlige Mand fører i Pennen, er ogsaa dette, at der i Vendsyssel „er Tusinde af Mennesker, der aldrig har set et fnattet Menneske."

Derefter skulde man jo tro, at Fnat var saa godt som udryddet af Vendsyssel, men ta'r jeg saa *Medicinalberetningen* for Danmark for Aaret 1902 og slaar op Side 140, belæres jeg om, at der alene i nævnte Aar i Aalborg-Hjørring Stiftsfysikat behandledes ialt 886 Tilfælde af Fnat. *Deraf var de 692 Tilfælde fra Landet;* Fysikatet havde nævnte Aar 246,000 Indbyggere. Til Sammenligning anføres, at Kjøbenhavn, som Hr. Ledet og Konsorter har et saa godt Øje til, i det samme Aar kun havde 779 Tilfælde paa en Befolkning af 411,000 Indb.

Med disse Tal har jeg forhaabentlig vist, hvad Hr. Ledets Iagttagelsesevne er værd. Fnat er endnu en hyppig Sygdom i vor Bondestand, og alle Lægeværker er enige om at gi' Karlekamrenes uheldige Indretning — især *Dobbeltsengssystemet* — Skylden for dens store Udbredelse. Da jeg for et Par Aftener siden var i Selskab med en Læge og der kom ind paa dette Spørgsmaal, bemærkede en tilstedeværende Gaardmandssøn omtrent som nu Hr. Ledet, at *han* aldrig havde set en Fnatpatient. „Saa—aa!" svarede Lægen tørt; „da synede jeg 14 blot i sidste Uge." Og nu godtgjorde Lægen, at efter hans intime Kjendskab til Bondeforhold var der ikke ret mange Gaarde — om overhovedet nogen — i hans Distrikt, der kunde sige sig helt fri for Sygdommen, saaledes at den ikke i Løbet af den sidste halve Snes Aar enten *havde* været der eller endnu sad der. Og dog vil et Kig i *Medicinalberetningen* kunne godtgjøre, at dette Distrikt ikke er mere hjemsøgt af nævnte Sygdom end det øvrige Bondeland.

Maa vi saa blive fri for dette infame Hykleri hos disse selvbestaltede Gaardmands-Forgyldere, der møder Kravet

om enhver social Reform med Ukvemsord og ærerørige Plumpheder. Hr. Ledet siger i Begyndelsen af sin Artikel: „Naar Jeppe*) skriver Bøger, saa er det for at tegne Billeder af *Bøndernes* Usselhed og deres Svineri."

De, der kjender noget til min Produktion — hvad Hr. Ledet øjensynlig ikke gjør — vil vide, at det er en blodig uretfærdig Beskyldning; fra modsat Side har man da ogsaa bebrejdet mig, at jeg gjorde mine Bønder altfor pæne. „Romantik, kjære Aakjær, *Vaudeville-Bønder!*" raabte de til mig. Begge Parter er lige langt fra Sandheden; overfor dem, der som Hr. Ledet har den Opfattelse, at Poesi og Kunst er et Produkt af Drukkenskab, Liderlighed og Sjofelisme, er al Diskussion haabløs; men der er dog forhaabentlig ogsaa i vor Landbostand en lille Hob, der ser lidt mindre kannibalsk paa dem, der skaber en saa væsentlig Del af Landets aandelige Kultur, og disse faa vilde jeg gjerne staa paa en god Fod med og have til at indse, at ogsaa i *min* Digtning er der et idealistisk Drag, som det ikke er tilraadeligt for mine Modstandere at underkjende, et Varsko om den sociale Jordrystelse, der engang vil gjennemskjælve ogsaa *vort* Samfund og bringe Befolkningslag, der hidtil sad i Mørke, frem til dagklar Selvbevidsthed.

Der tales i vore Dage mange Ord om *Bonden*, og jeg skjældes daglig ud som „Bondens værste Angriber". Hvem er da „Bonden" nu om Tider? Er det alene *Gaardmændene*, som er Bønder? Hvad er da Husmændene, Tjenestetyendet, Landarbejderne? Regnes de maaske med til Bestanden? I mine Øjne er de fuldt saa gode *Bønder* som de andre, selv om Gaardmandsforgylderne tror, at de i en snæver Vending kan lades ude af Betragtning. Disse Grovslidere — Sumpmændene, Mosefolket, alle dem, der bor rundt om paa Udskuds-Jorden, og hvis Børn sidder lydigt og duknakket som et retsløst Tyende ved Gaardmændenes Davrebord, deres Sag taler jeg. Skjælder man mig af den Grund for *Bondehader*, da optager jeg Navnet som en Hæderstitel. Disse Folk, der sidder der og gumler saa sindigt omkring dit Mælkebrødsfad, du Gaardmand, de har hidtil ikke sagt mange Ord, og ingen kan endnu blive klog paa,

*) Med hvilken Ret den Herre nævner mig ved Fornavn, ved jeg ikke, da jeg ikke erindrer nogensinde at have siddet paa Krostue med ham.

om de overhovedet har hørt, at der er bleven talt til dem; men endda har jeg Følelsen af, du Gaardmand, at disse saa tilsyneladende rolige Folk en Dag vil rejse deres krumme Nakker mod dit Bjælkeloft og forlade din Gaard, saa de ta'r med sig baade Dør og Karm!

Er end disse Bemærkninger fremkomne i Anledning af Hr. Ledets Skvadronader, maa de dog ikke opfattes som noget Svar paa dem. Med Hr. Ledet har jeg intet at debattere.

Der er Køtere saa glubske, at man foretrækker at gaa af Vejen for dem.

ET GJENSVAR.

„Dannebrog", 26. Febr. 1905,

Først nu faar jeg at vide, at jeg 13. Februar her i Bladet har været i Vinden for en Fru *Marie Møller*, der har rettet et Angreb paa min Bog „Vredens Børn"; da den ca. 4 Spalter lange Snak er det bare Skum — Bobler, som brister, blot man *peger* paa dem — skal jeg indskrænke mig til et Par ganske korte Modbemærkninger. Den ene angaar *Fnatten*. Om denne Sygdom bemærker Fruen, at hun ikke har observeret den siden 1864. „Maaske den Sygdom er almindelig i Vestjylland, her (d. v. s. paa Fyen) hører man aldrig om den."

Denne Ytring taler virkelig ikke til Gunst for Fruens Iagttagelsesevne; Fnat er en ganske udbredt Sygdom blandt vor Bondestand; der anmeldes fra hele Landet gjennemsnitlig 6—7000 Tilfælde om Aaret, og Fyn har sandelig ikke noget at lade de andre Landsdele høre. Tag f. Ex. „Ugeskrift for Læger" for Aaret 1903 (det sidste af de Bind, jeg har kunnet faa udleveret paa Det kgl. Bibliotek); deraf fremgaar det, at *Fyns Fysikat* i nævnte Aar (regnet fra 1. Decbr. 1902 til 30. Novbr. 1903) har kunnet opvise 654 Fnattilfælde; ja i en enkelt Maaned, nemlig i Novbr. 1903, anmeldtes der for Fyns Vedkommende 96 Tilfælde, hvad der ikke er noget ringe Procenttal af 654 eller hele Landets samtlige Tilfælde for nævnte Maaned.

Det er ret besynderligt, at just som man fraader aller-

stærkest imod min Ringhed, fordi jeg har formastet mig til at pege paa disse Kjendsgjerninger, bringer Telegrafen Melding om en 11-aarig Tjenestedreng, der har hængt sig i Skoven ved Herregaarden Aakjær, fordi Drengene i Skolen drillede ham med den Fnat, han havde paadraget sig ved at ligge tilanden i et smittebefængt Karlekammer. Stakkels, ulykkelige Barn! Han har gjensynlig savnet den Lænestol, som Fru Møller pleier at sætte frem til *sine* Tjenestedrenge.

Saa skal jeg sige et Par Ord om de fynske Karlekamre; af dem har jeg kun set tre, og de var ikke et Straa bedre end de jydske, som jeg kjender i Snesevis; thi naar man dér har set ét, har man saa at sige set dem alle. Men nu taler vi altsaa om de fynske, og her forlanger jeg ikke, at man skal tro *mig*, men jeg skal anføre en Avtoritet, der vejer nok saa meget som en Fru Møllers spinkle og intetsigende Indignation. Jeg sigter her til det *Tyendeudvalg*, som *Fyns Stifts patriotiske Selskab* lod nedsætte i 1883 til Undersøgelse af Øens Tyendeforhold; det bestod af følgende Herrer — som Fru Møller næppe vil beskylde for Had til Husbonderne —: Proprietær *Andersen*, Rosendal, Forpagter *Langkilde*, Kørup, Forpagter *Blædel*, Erholm, Forpagter *Christiansen*, Eskelund, og Proprietær *Smidt*, Nybøllegaard. I den Piece*), hvori Dirr. nedlagde Resultatet af deres toaarige Undersøgelser, siger de om de fynske Karlekamre Side 21: „. . . Men dernæst bør vi ogsaa sørge for at skabe vore Tjenestefolk gode Lokaler. *I denne Retning skorter det meget rundt omkring*, og man tør vistnok paastaa, at de uhyggelige, ofte mørke, fugtige og afsides liggende Sovekamre samt de lidet tiltalende Borgestuer har bidraget meget til, at Tyendet har savnet Følelsen af et Hjems Hygge, og Misfornøjelsen er blevet endnu større og Sindet bitrere, naar man samtidig saa, hvor meget der blev ofret paa Hestes og Kreaturers Velvære. *En Forbedring paa dette Omraade trænges der derfor i høj Grad til*, og det var ønskeligt, ogsaa ligefrem af sanitære Hensyn, at dette maatte ske overalt, hvor det lader sig gjøre, thi frisk Luft og Lys hører der til for at bevare et sundt Legeme for en sund Sjæl, og det gjælder alle Mennesker."

*) Betænkning afgivet af Fyns Stifts patriotiske Selskabs Tyendeudvalg 1885. 122 S.

Endnu skal jeg anbefale Fru Møller at gjennemlæse, hvad Stiftsfysikus *T. M. Trautner* i samme Betænkning S. 75—88 skriver om det syge Tyende.

Ellers skal jeg ikke anbefale Fru Møller noget — det skulde da være lidt mere Forsigtighed med Protester paa Omraader, hvor hun fattes enhver Art af Kundskab, der kunde berettige hende til at ulejlige Offentligheden med hendes uforgribelige Meninger.

ENDNU EN BEMÆRKNING.

„Dannebrog".

Fru *Møller* er sandelig en vanskelig Dame at debattere med; først farer hun ud imod mig i en lang, ildesindet Artikel, hvori hun beskylder mig for at fare med løs Tale om vor Bondestand, og da jeg saa tager til Gjenmæle, beklager hun sig over, at jeg ikke er optraadt „chevaleresk" imod hende.

Jeg maa her svare med Hosekræmmeren i *„E Bindstouw"*: „Do ku ha woer fræ mæ, sø s." Jeg havde sandelig aldrig tænkt paa at forstyrre Fru Møller i hendes sydfynske Idyl, før hun begyndte at raabe alt det efter mig, som kan læses i dette Blad for 13. Febr. Hun hævdede, at hun — Gud være takket! — ikke havde set *Fnat* siden det Herrens Aar 1864, da den var kommet til hende i en Theologs Lignelse; jeg godtgjorde med Tal, som var hentede ud af Sundhedskollegiets Tabeller, at saa sent som 1903 gik 654 Fynboer officielt omkring som befængte med denne Syge foruden de sikkert langt flere, der gnubbede sig i det skjulte. Nu er Damen fornærmet over, at jeg ikke har specificeret Tallene, saa man kan se, hvor mange Tilfælde der falder paa Landet, hvor mange paa Byerne. Ja, det er jo en let Sag at sidde og forlange Specificeringer af andre, medens man selv maa erklære sig renonce og erstatter ethvert Bevis med de tarveligste Talemaader; men enfin! ogsaa dette Arbejde gjør jeg for at imødekomme min lunefulde Angriberske. Ved Henvendelse til den bekjendte Medicinal-Statistiker, Dr. *J. Carlsen* har jeg faaet oplyst, at der paa *Fyn* 1900—1903 aarlig er anmeldt for hver 10,000 Men-

nesker 19 Fnat-Tilfælde fra Byerne, men *29 Tilfælde fra Landet;* men nu vil Fru Møller sandsynligvis med sin sædvanlige Fripostighed hævde, at disse 29 Tilfælde maa søges paa Herregaardene, thi det hører til en af hendes helligste Maximer, at Fnat er uset hos saavel Gaardmændene som deres Tjenestefolk. For at berøve hende ogsaa denne Illusion, skal jeg tage et Exempel fra et jydsk Distrikt, hvor der hverken findes Kjøbstæder eller Herregaarde; jeg tænker paa min Fødeegn *Sjørup Lægedistrikt* (mellem Viborg og Holstebro). For denne Egns Vedkommende er Distriktslæge *Rambusch* min Kilde; han oplyser, at i Følge hans Sygelister er der i Sjørup Distrikt i 1904 behandlet 151 Fnatpatienter eller 3,75 pCt. af hele Distriktets Befolkning; der er i *hans* Distrikt kun én Sygdom, der optræder hyppigere end Fnat, det er *Bronkitis* (Slim i Lungerne), der angriber 5,25 pCt. af Befolkningen; selve *Influenzaen* kommer ikke højere end 0,5 pCt. Og dog er det Dr. Rambuschs Overbevisning, at hans Distrikt ikke er mere fnattet, end det øvrige Bondeland, hvad ogsaa Statistikken vil give ham Medhold i.

At vore Bønders Renlighedssans endnu, til Trods for adskillige Fremskridt, staar paa de allertyndeste Ben, kan man forvisse sig om ved at gjennemgaa f. Ex. de sidste 20 Aargange af *Medicinalberetning for Kongeriget Danmark,* hvor der under Rubrikken „Særlige Beretninger" vil være den rigeste Høst for enhver, der bryder sig om at se Tingene, som de er. Jeg skal her indskrænke mig til at gjøre opmærksom paa en Artikel i nævnte Værk for 1890, S. 221—44, hvor praktiserende Læge *W. Dreyer* fra Nørre Aaby i Fyn paa Basis af sin femaarige Praxis blandt fynske Bønder giver en Skildring af Tilstandene indenfor sit Distrikt.

Han siger S. 229: „Den personlige Renlighed er ikke synderlig at prise udenfor de mest fremskredne Gaardmænds Kreds. Tøjet lugter surt og muggent, Linnedet gaar man længe og trofast med, Kroppene kjender ikke til Tvætning. Jeg er forbavset over, hvor lidt man endnu hæger Personen i saa Henseende; de unge Piger f. Ex. kan se fixe og flotte ud udvendig, men ser man de indre Lag og selve Corpus efter — fy! — — — En uheldig og ubehagelig Virkning af denne Mangel paa Renlighed er det, at Utøj er

saa ganske overordentlig almindeligt; Lopper og Lus, ja endog Fladlus hører til de almindeligst forekommende entomologiske Specimina her. Det forekommer mig endog, at Tilstanden i saa Henseende er værre end i Jylland, i alt Fald véd jeg da, at jeg selv er blevet pedikulariseret — om jeg saa maa sige — ganske anderledes hyppig her end dér. Ikke sjælden træffer man Ekzemer, der skyldes Utøj. *Scabies (d. v. s. Fnat) er ogsaa meget almindelig at træffe,* lige saa almindelig mindst som i Himmerland, men vi Læger faar kun lidet af det at se, da de allerfleste søger Hjælp hos en i denne Retning berømt Kvaksalver i Assens-Egnen."

Fru Møller klagede over min uchevalereske Optræden imod hende; hun synes formodentlig, der burde tages et særligt Hensyn til den Uvidenhed, der gaar i Skjørter. Jeg skal nu vise hende den største Ridderlighed, der i denne Sag kan vises, ved ikke yderligere at blotte hendes Protesters Uholdbarhed.

De moderne Bondelivsskildrere er vel nogle stygge Mennesker, men jeg synes næsten, Lægerne er værre; og Fru Møller burde maaske tage under Overvejelse, om hun ikke lige saa godt strax kunde erklære ogsaa dem for inkompetente Dommere.

Dette er mit sidste Indlæg i denne Sag, da en længere Udenlandsrejse hindrer mig i yderligere at opspore de faktiske Forhold, og jeg ikke har en Fru Møllers blaaøjede Tillid til Postulatets Magt. Der er derfor en skjøn Udsigt for Fruen til at faa det sidste Ord. Og derved følger vi jo bare de bedste Traditioner.

p. t. Kjbh., 6. Marts 1905.

HJORDDRENGEN.

„Vestfyll. Soc.-Dem.", 24. Juli 1907.

Hr. Redaktør!

Nu, da Deres tragiske Beretning om den lille Hyrdedreng i Paabøl løber gjennem Bladene og atter faar Menneskevennen til at sukke, om Tiden dog ikke snart kunde være moden til en og anden Reform for disse prisgivne

Børns Beskyttelse, faar jeg Lyst til at meddele et Par Smaatræk, som jeg har opsamlet i den senere Tid.

Da jeg i Fjor var paa Lemvigegnen, fortalte man mig, at der i en Landsby i Nærheden af Havet indtil for nylig havde boet en Gaardmand, der hyppig straffede sin Tjenestedreng ved at tage ham med sig ind i Svinestien og der fæste ham til en Stolpe med et Søm gjennem Øret. „Saa kund æ Stø skjødløs Knæjt staa der, indtil han kom paa andre Tanker."

Manden var meget hellig, saasom der jo næsten altid er en underjordisk Forbindelse mellem Fromhed og Ondsind; og sagtens har han gjort dette for at ihukomme det Ord af den hellige Skrift (5. Mos. 15, 17): . . . „Da skal du tage en Syl og stikke i hans Øre og i Døren; saa skal han være dig en Træl bestandig; og saaledes skal du og gjøre ved din Tjenestepige."

Da jeg udsendte min Bog „Vredens Børn", modtog jeg mange Breve, der bekræftede, hvad der for mit Vedkommende ikke trængte til Bekræftelse, at jeg havde rørt ved en særlig ondartet Samfundsbyld.

Et af Brevene hidrørte fra en Mand, der i mangfoldige Aar havde siddet som Præst i den danske Folkekirke, men som til Forskjel fra de fleste af sine Kaldsfæller havde et aabent Øje for den tunge Skjæbne, der saa ofte beredes Smaamandens Barn, naar det betroes den bedrestillede. Præstens Brev lyder saaledes:

„Det er nu vel omtrent 25 Aar siden, og jeg har Grund til at tro, at nu vilde sligt ikke let kunne gaa for sig. Det var en for særdeles hellig anset Gaardmand i Udmarken; han havde „lejet" en Dreng, som den Sommer skulde gaa til Præst hos mig. Han — Drengen — sad altid og dvaskede, og jeg tror nok, at Lusene var det eneste, der holdt ham vaagen. De kravlede paa ham, og de andre Børn lod ham sidde ene paa Bænken, hvorved jeg blev opmærksom paa, hvor galt det var fat med hans Renlighed. Jeg tog ham saa ind til mig og spurgte ham ud og forstod, at det hjalp ikke, hvor meget han saa redte sig og vaskede sig, for hans Natteleje var ude i Kostalden.

Saa gik jeg selv ud til Manden. Han gik og pløjede og saa retfærdig ud.

Jeg forlangte at se Stalden. — Ja, jeg kunde jo gaa ud

og se selv. Der var intet at klage paa, for saadan plejede Bønderne mange Steder at huse deres „Knæjt".

Naa jeg gik ind, og det var en af de gamle, mørke, beskidte Kostalde, draperet med Spindelvæv under Bjælkerne. I en tom Baas med Køer til begge Sider var der først til Underlag bredt noget Halm, der var godt fremme i Raaddenhed. Herover var saa bredt et gammelt pjaltet Hestedækken — „men hvad, det var jo Sommerdage, og der var lunt hos Køerne." — Ja, det var der, og der var Møg og der var Stank, og der laa Drengen om Natten. Og som der staar i den bekjendte Folkevise om Tranens Besøg hos Fluen, der endte med Bryllup:

„Der hoppede Lopper og der dansede Lus."

Jeg talte saa Manden til Samvittighed, men den sad godt gjemt bag Hellighed og Skriftsteder. Først da jeg lod ham vide, at jeg vilde underrette Sognefogden derom, og hvis det ikke hjalp: Herredsfogden, gav han Kjøb og lovede at anbringe den arme Dreng i et lille Kammer paa Loftet i Stuehuset (tror jeg), og jeg forvissede mig ved et senere Besøg om, at Forholdene nu var saa tnalelige som de kunde blive hos *den* gode, hellige Mand, hvilket ganske vist ikke vilde sige stort. Jeg maa tilføje, at Konen dog indrømmede, at det var ikke rigtigt at handle saadan med en værgeløs, fattig Dreng. „Men en tænkte jo et over'et far æ Præjst talt om'et." Se dette var min Oplevelse — ikke enestaaende forresten."

Men hvor mange fattige Børn har saa gode Fortalere? Og dog: Hvem var nærmere til at ta' sig af Sognets smaa værgeløse, end Præsten, der optræder som Repræsentant for ham, der sa: „Lader de smaa Børn (derunder vel ogsaa de smaa Hyrdedrenge) komme til mig — thi Himmeriges Rige hører saadanne til." — Gud hjælpe dem, de smaa Hyrdedrenge, for det Himmerige, den danske Agrar byder dem t Er det ikke *selve* Kostalden*), som i det af Præsten

*) At det dog heller ikke i vore Dage er uhørt, at et Tyende maa tage til Takke med Kostalden, har jeg et andet Exempel paa: Da jeg for faa Aar siden besøgte en meget stor Gaard i det nordligste Jylland, laa Gaardens gamle, udslidte Røgter i en Baas i Stalden. Rummet lignede meget det, hvori man i Midtjylland indespærrer Hoppen, der har Føl; det var blot meget mindre. Det gamle Menneske laa i Krybben; Pladsen mellem Græbningen og de to Bessingtræer udgjorde Resten af »Beboelsesrummet«.

anførte Tilfælde, saa er det som oftest et Sted i nær og fjern Forbindelse dermed.

Som jeg nedskriver dette, træder en yngre Daglejer ind i min Stue. Da han hører om mit Emne, siger han: „Ja, jeg har prøvet saa godt som nogen, hvad det vil sige at være Hjorddreng. Min sidste Plads var netop hos en rig Gaardmand her i Salling. Ja, nu er han død og henne; men Gud spar mig, som jeg fik Hug! Ogsaa hver Dag, der var paa Sky.

Engang var det alligevel nær bleven for haardt. Det gik akkurat saadan til: De havde en Tyr der paa Gaarden, som kunde blive mandolm saadan i Stødtal. Saa var der ingen, der kunde gaa til den. Men jeg var jo Hjorddreng, jeg *skulde* gaa til den.

En Dag var den da bleven helt dævels; men jeg maatte jo værsgod ind i Tøjret til den og ha den hjem til Vandtruget. Og det lykkedes mig ogsaa at faa et Forklæde bundet for Øjnene af den; for saa kunde jeg styre den.

Naa, det gik meget godt, indtil vi saa skulde ud i Marken igjen. Da havde jeg begaaet den Uforsigtighed at ta Forklædet fra Panden af ham.

Med det samme havde jeg ham, og han vilde da rent ha' parteret mig; vi kom saa til at løbe efter hinanden rundt om Møllens store Slibesten, og skjønt jeg brølte af alle Kræfter, var der ikke et Menneske, der turde komme hen og hjælpe mig. Ved denne Rundfart fik Tyren Tøjret viklet om Slibestenen; det sinkede ham en lille Smule; og lige i det samme som han havde faaet Tøjret ind mellem Klovene, drejer jeg mig om og sætter ham Køllen lige ned i Panden, saa det ene Horn *stentet* af! Nu kunde jeg styre gutten Ka'l! Han stod lige saa tolle og hældede med Hovedet, mens Blodet spølede af ham.

I det samme kom min Husbond med en Spanskrørsstok i sin Haand. *Den* turde s'gu gaa til mig! — Ja, som han tærskede mig! Saa der laa blaa og gule Strimer ad min Bælle. Ja, var ikke et Par Dræningskarle kommen til og havde reddet mig fra hans Haand, tror jeg, han havde slaaet mig rent ihjel.“

— — — Saavidt Daglejeren. Saadan var Tjenestedrengens Stilling for en Menneskealder siden; er den bedre nu? De raa Historier, der kommer for en Dag, snart fra Born-

holm, snart som nu fra Vestjylland, tyder jo egentlig ikke stærkt derpaa.

Var det ikke paa Tide, der blev gjort noget alvorligt for disse smaa Piger og Drenge, hvis Liv er en eneste stor Forsømthed?

Vi har Love, der værner om Markens Vildt; vi har Dyrebeskyttelsesbestemmelser, der ta'r sig af Husdyrene. Men hvem ta'r sig af de smaa Hyrdedrenge, der tit er underkastet den frygteligste Vilkaarlighed.

En Gang maa det vel lykkes at faa Lovgiverne raabt op; indtil det sker, maa vi anbefale disse Børn paa det bedste til Menneskevenners Bevaagenhed; hav et vaagent Øje paa Dhrr. Agrarer; lad ingen Mishandling gaa upaatalt hen.

Taber Børnene saa deres Sag, naar det gaar til Doms mellem dem og deres Bødler, saa vil der langsomt fremspire en Ret, der er højere end Højesteret.

BYD KARLEN MED.

I.

„Skive Folkebl.", 29. Decbr. 1909.

Hr. Redaktør!

I Deres ærede Blad har De indført en Rubrik *„Budstikken"*, som lover godt, og som jeg læser med Opmærksomhed.

Maa det være mig tilladt at gjøre et Par Randbemærkninger til et lille Afsnit af denne Rubrik for Tirsdag den 21. Decbr., hvor et Par bekymrede Repæsentanter for Hartkornet har fundet Optagelse for nogle Lin'er om det evigt uopslidelige Tyendespørgsmaal. Første bekymrede Sjæl spørger med Hovedet paa Hæld: „Hvad *kan* der gjøres for at faa de unge til at spa-a-re!" Af den efterfølgende Udvikling fremlyser det, at der ved *de unge* specielt er tænkt paa de *unge Tjenestefolk*. — Ja, hvor maa disse Folk dog ikke gaa og rasle med Pengene! Her tjener de 200, 300, ja saagelt 400 Kr. aarlig og ejer ikke en Øre af det, naar Aaret er ude. Det faar dog være vore Tjenestefolk en Trøst, at de, der angriber dem værst for Ødselhed, ret ofte er Folk, der selv har den største Møje med at faa lige saa mange Tusin-

der til at strække til, somt vort Tyende Hundreder. Saa længe vore Tjenestefolk ikke har Udsigt til at tjene stort mere, end en middels Grosserer bruger til Cigarer, da synes jeg, de bekymrede Samfundsøkonomers lange Jamren har faaet fejl Adresse. Vi har altid i dette Land anset det for en nyttig Opgave at udsætte Præmier for Sultekunst (se paa vore Hedehusmænd), at fremstille Individer, der har bragt deres Krav til Livet og dets Fornødenheder ned til det mindst mulige. Den Samfundsøkonomi minder mig om det velkjendte Forsøg, der gaar ud paa at vise, hvorlænge en Hund kan leve udelukkende af Kjødsuppe. Gnieren er et af de goldeste Individer i vort Samfund, ja Vorherre var jo endogsaa i Tvivl om, om han kunde ha ham i sit Himmerige. Og han er maaske endda ikke mindre uhyggelig, naar han fremkommer i de lavere Klasser. Men dette evige Raab til Tyendet om at spare kan kun være indrettet paa at skabe Gniere; thi kun en Gnier kan lægge noget til Side af en *Tjenestekarls* Løn. — Du bruger Mund mod det Tyende, der anvender Lønnen til en Cykle og deraf følgende Søndagsudflugter; du vilde, han skulde ha' sat Pengene i en Sparebog til fremtidig Øllebrød og Spegesild, naar han en Gang fik Foden under eget Bord. Gud ved, om han dog ikke her følger et sundt og rigtigt Instinkt, der byder ham at nyde Livet og Solskinnet, mens Sindet er ungt og bekymringsfrit. Ungdom og Livsglæde er sandelig ogsaa en Kapital, ganske vist ikke af dem, vi bærer i Brystlommen eller indsætter paa en Sparebog, men derfor ikke mindre værdifuld. Den Tjenestekarl, der sidder i sit Kammer og knytter Haanden om Snørepungen, naar Kammraterne stryger af Sted mod Morskaben i Guds Natur, han vil alle sine Dage blive en Døgenigt, paaholdende og egoistisk over for Kammraterne, gold og stillestaaende i sit Forhold til Samfundet.

Med disse Bemærkninger skal jeg forlade første bekymrede Sjæl.

Anden bekymret Sjæl har gjort den sørgelige Opdagelse, at „Tjenestefolk altid har været nogle forvildede Krabater". Ja, en forlængst i Gud hensovet Præst i Oddense har endog givet dem det Skudsmaal, at „hvad enten man faar dem fra Øster eller Vester, saa er det min Salighed Skurke og Æsler alle tilhobe." Se, det er unægtelig en

Karakteristik, der intet fattes i Tydelighed. Har Brevskríveren selv delt denne hedengangne, kristelige Opfattelse af den talrigste Stand i Landet, saa hjemsøges han dog, inden Enden ta'r, af en Tvivl, der gjør ham Ære; han studser nemlig ved Synet af alle de gode, respektable Smaakaarshjem her i Salling. Og ikke med Urette, thi „Skurke og Æsler" og „lutter forvildede Krabater" vil visselig danne flere Ravnereder end gode Hjem. Karakteristiken er da sikkert i Bund og Grund fejlagtig. De, der opfører sig som brave Folk, naar de faar selvstændige Hjem, de har sikkert været det alle deres Dage, ogsaa imens de tjente for andre, selv om deres Husbonder ikke har villet se det. Thi Bravhed er ikke noget, man smyger af og paa som en Kofte; den bærer man som et Adelsmærke ikke paa Dragten, men i Sindelaget. Jeg gad vide, hvorledes det vilde se ud rundt om i vore Hjem, om Tyendet i al Almindelighed var saa slet og fordærvet, som ukjærlige og bornerte Sind behager at sige i Tide og Utide. Betror vi ikke daglig vort Tyende det bedste, vi ejer, vore Børn, vore Heste, vort Husgeraad, selv det kostbareste; der gaar ikke et Døgn, hvor ikke de kunde ramme os føleligt; ikke desto mindre: hvor forbavsende sjælden har vi Grund til at føle os brøstholden! Hvor ofte maa vi ikke indrømme, at de Fejl, Tyendet har begaaet, vilde vi selv ha begaaet i deres Sted.

Det er besynderligt, at Gaardmandsklassen ikke indser, at den i Længden ikke kan være bekjendt at føre dette Mukkeri — skjult eller aabenbart — over vore Tjenestefolk. *Thi Tyendet er jo Gaardmandsklassens eget Værk.* Fra det tiende Aar kommer de fleste fattige Børn ud at tjene; og de tjener altid hos Gaardmandsfolk; der faar de deres Opdragelse fra tiaars til henimod 25—30 Aars Alderen. Er Tyendet fordærvet, da har det faaet Fordærvelsen i *din* og Standsfællers Gaard, for de har aldrig været andre Steder. Det Ansvar skal Gaardmandsklassen ikke kunne stryge af sig. Er der den moralske Adskjel paa dine egne og de Fattigmandsbørn, du til daglig har i dit Brød, da er det udelukkende, fordi du trods alt opretholder en social Kløft af den fordærveligste Art mellem dine egne Børn og de fremmede Børn, der kun er dit Tyende.

At den Kløft existerer den Dag i Dag som i vore Bedstefædres Tid — ja, maaske endda skarpere end i vore Bedste-

fædres Tid — det er tydeligt for alle, der har iagttaget disse Forhold.

Skulde en eller anden brav Mand her i Salling ha' Lyst til at slaa Bro over den Kløft, da kan jeg gi' ham et lille Vink om Vejen, han bør gaa.

Se, nu begynder jo de store Julegilders Tid med Mad og Dans og Kortspil og alt som er dejligt. Naar du nu faar Piben tændt og Kjæppen fat og skal omkring for at byde hjem, glem saa ikke, at i samme Gaard, hvor du byder Husets Søn og Datter, der er der ogsaa en Tjenestekarl og en Tjenestepige, som har det samme naturlige Krav til Morskab som Gaardmandsbørnene. Er det Alvor med dine sociale Bekymringer, da byder du *dem* med. I saa Henseende er Skjellet dybere her i Salling end maaske noget andet Sted i Landet. Her har været Brylluppper og Gilder paa flere Hundrede Gjæster, hvor Tyendet regelmæssigt er bleven forbigaaet, selv om de har boet Gildesgaarden saa nær, at de kunde høre Fjolens Toner og de dansendes Jubel. Det er den Art Forbigaaelser, der danner Kløft, saa det forstaar. En Forandring i disse Forhold vilde indvarsle en Revolution. Tyendet vilde løftes i dets egne saa vel som i Husbondens Øjne. En Karl, man sad ved Gildesbord sammen med, vilde man ogsaa hjemme behandle som Ligemand. En Bunke af Skrankør og Standsforskjelligheder vilde falde med et eneste Ryk, og hverken Tyende eller Husbond vilde finde det Umagen værd at rejse dem mere.

Jenle, 23. Decbr. 1909.

II.

„Skive Folkebl.", 21. Jan. 1910.

Skjønt min lille Artikel fra Juleugen egentlig ikke var tænkt som Indledning til en Debat, skal jeg dog for en Ordens Skyld svare mine mere eller mindre vrede Angribere; dog ikke de anonyme; den Slags Folk, der kryber under Bænken for at bide en i Støvlesnuderne, dem svarer man kun med et Spark. Det er en gylden Regel, at vil man spytte ad Folk, skal man i det mindste ha' sit Skjæg op over Bordet.

Heller ikke Hr. Larsen-Ledet ser mig tillidsvækkende

ud i hans nye Kostume som socialøkonomisk Vildmand. Hvem skulde tro, at en saa værdig Apostel for Ædruelighed i den Grad kunde flintre ud af Øjnene, mens han i Luften slaar vilde Hjul med Stridskøllen. Jeg vil gjerne debatere med Dem, Hr. L.-L., ved en anden Lejlighed, men først maa De pænt lægge Jærnknoerne til Side.

De andre vil jeg svare høfligt, fordi de har angrebet høfligt.

Vidtløftigt skal mit Svar ikke blive, dertil har jeg ikke Tid og Bladet næppe Plads. Desuden er der saa store principielle Afstande mellem de sociale Theorier, der hævdes af mig, og dem, der forfægtes af Hr. Carl Hansen og Præstefruen fra Nautrup, at det er, som stod vi i hver sin Verdensdel. De ser i Sparesystemet noget stort og helligt, jeg ser deri Aarhundreders Forbandelser. Jo mere Smaafolk i alle Lande har indskrænket sig, jo mindre de er indgaaet paa at opholde Livet ved, jo flere Byrder har man væltet over paa dem. Lær af Irland.

Da man der indførte Kartoflen, fik Smaafolk Adgang til et billigere Levnedsmiddel; og hvad blev Resultatet? At Arbejdslønnen sank, indtil Fattigfolk *kun* kunde faa Raad til at leve ved Kartofler. Slog *de* fejl, havde de Hungersnøden. Viste en fattig Fæster sig der i en ordentlig Frakke, sa' hans Grundherre: „Haa-haa! Du har Raad til at gaa i en ny Frakke; du kan altsaa gi' os noget mere i Fæstealgift."

Akkurat som her i Salling, naar det opdages, at en Tjenestekarl har nogle Hundrede Kroner i Sparekassen; strax vil „Formanden" være der og paalægge ham større Kommuneskat. Saaledes idømmer Hr. Carl Hansen og Standsfæller, tværtimod deres egne Theorier, Smaafolk klækkelige Bøder for udvist Sparsommelighed.

Nej, jeg siger: gaa til Bloksbjærg med jeres Sparsommelighedspræk; de Per Nittengryns-Theorier lærer Nøden os tidlig nok. Grisen, der holder sig fra Truget, den sparer ogsaa, men til hvem? Til de andre Grise!

Vil Tjenestekarlen ikke sakke agterud og blive en ren „Atterlaaring", saa raader jeg ham til at *kræve sin Ret* med de andre Samfundsklasser. I almindelig Kultur kan en Tjenestekarl godt hamle op med enhver gaardmandsfødt, naar han vil. Hold Blade, kjøb dig Bøger, følg med i det bølgende sociale Liv, der bobler og koger omkring dig, det er mere

værd end det Par Fedtskillinger, du paa Bekostning af det simpleste Behov kan sætte ind paa en Sparebog. Oplysning og Intelligens — det er den stærkeste Magt i Verden; Pengemagt er kun en Skinmagt, der existerer af Intelligensens Naade. Og Grunden begynder allerede at skjælve under den. Du, som kun har dine bare Hænder at forlide dig til, sørg du for at være retvendt i den sociale Kamp, der nu gaar paa. Lad saa kun velmenende Præstefruer holde deres smukke Prækener oppe fra og ned, om hvad *de* vilde ha' gjort, hvis *de* var fattige.

Fruen fra Nautrup vilde altsaa anbefale endnu skjævere Sko end dem, hun gik og slæbte i, da *hun* morede sig med at spare i sine Ungpigedage. Det er jo øjensynligt, at Fruen er et Geni i det Kapitel. Skade at hun ikke har faaet en Stilling ved vor Statshusholdning, hvor Parolen jo ogsaa er: *at spare*. Dog kjender jeg vor nuværende Finansminister saa meget, at jeg ved, *han* ikke ynder skjæve Sko hverken i eller *uden* for Statshusholdningen.*)

Til Slutning min Tak til Hr. *Th. Kristensen*, den eneste Røst fra „de Stummes Lejr. Han har en Ytring, der er værd at bide Mærke i; han siger: „Jeg har som Tjenestekarl opholdt mig i tre af Sallings Kommuner og har ikke i et eneste — skriver intet — Tilfælde været inviteret til Gilde hos en Gaardmand."

Disse Ord kunde man gaa rundt med her i Salling og faa dem underskrevet af mindst 99 pCt. af vor Tyendestand. Men Hr. Carl Hansen paastaar, „at det falder aldrig en Bonde**) ind at udelukke et Tyende fra sit Gilde, *fordi det er* Tyende."

„Jeg paastaar, at Bønderne i Salling som Regel inviterer Tyendet med." Ja det skriver Hr. Carl Hansen. Han kunde forøvrigt ligesaa godt med det samme skrive, at „Bønderne" hver Morgen bringer deres Tyende Kaffe og varme Boller paa Sengen. Det ene er lige saa korrekt som det andet.

---

*) En Parentes: Den sparsommelige Frue i Nautrup anfører blandt andre Intimiteter en aarlig Rejse til sit Hjem, »hvortil Billetterne kostede 25 Kr. 20 Øre«. Men Gud forbarme sig, Frue, saa har De jo rejst paa 2den Klasse! Det var rigtignok ikke pænt af Dem. Ser De da ikke, at det er et Slag i Ansigtet paa den Sparedjævel, De ellers lader husere med Dem. — **) Hvorfor forresten forplumre Begreberne ved at bruge Ordet Bonde, hvor jeg havde valgt det langt mere afgrænsende Udtryk »Gaardmand«.

Folk som Hr. Carl Hansen lider af social Stær; de *vil* maaske gjerne se, men de kan ikke.

De tror med de andre Gaardmænd, at de altid har deres Fjender *under* sig; nej, saamænd om ikke de den Dag i Dag som altid tidligere har deres Fjender *over* sig.

Hedder Fjenden ikke mere Herremanden, hedder han i hvert Fald Kapitalen, den, som har alle Obligationerne paa Landets Jord.

Men for at komme tilbage til det, der for mig var Kardinalpunktet i denne Debat: lad os prøve, om ikke vi kunde lade et Par af de grimmeste Standsfordomme falde, deriblandt den, at forbigaa Tjenestefolket ved vore Gilder.

Man fejrede i det gamle Rom en Gang om Aaret en underlig Fest, den saakaldte Saturnaliefest, hvis mest iøjnefaldende Træk var det, at Slaverne sad til Bords, mens de opvartedes af deres Herrer. — Er det ikke en historisk Ironi, at vi her i Salling skal være nødsaget til at strække Hænderne ud efter denne 2000 Aar gamle Skik og anse det for en Vinding, om den maa komme til at gjælde blandt os!

Jeg paastaar det — og desværre: her haves ingen Statistik! — at der holdes talrige „Høstgilder" her i Salling, hvor de, der bandt Negene, samlede Klyngerne, rejste Kornet Stak ved Stak — slet ikke er med, eller kun med som noget til en Side, noget, „der kommer til bag efter," naar de bedste Bid er taget i Fadet.

Det er meningsløst, og det er fordømmeligt. De Folk, som Gaardmanden kan sidde Side om Side med ved Guds Bord, kan han vel ogsaa sidde Side om Side med ved sit eget Bord.

Jenle, 19. Jan. 1910.

III.

„Skive Folkebl.", 7. Febr. 1910.

Til Husmand Hr. *Johan Holtegaard*, som afordrede mig et uopholdeligt Svar uden Omsvøb (se „Folkebladet", 3. Febr.).

Saa *De* har kjendt *mig* i tyve Aar!
Holdt, holdt, Holtegaard!
Jeg har set *Dem* saa grumme lidt,
men syntes endda, jeg saa Dem for tit,

Jeg giver Dem her et velment Raad:
gaa ikke til Sos i bundløs Baad;
sig til Dem selv, før paa Ho'det De staar:
Holdt, holdt, Holtegaard!

Skræv ikke vi'dre, end Benene naar!
Skræv ikke saa langt for andres Gaard,
at Deres Buxer en Revne slaar:
Holdt, holdt, Holtegaard!

At staa som Hund ved de stores Port,
den Gjerning bør aldrig agtes stort.
De store vil bare skoggerle,
naar de faar *den* Forsvarer at se.
Han vented sig noget for Disk og Dug,
de gav ham knap et Ben i hans Trug.
Hvor meget han knurrer og flænser og flaar,
hvor vildt-krasbørstigt han rejser Haar,
bestandig det samme Svar han faar:
„Holdt, holdt, Holtegaard!
Vi tror, du gamser, saa godt du formaar,
vi holder dog mest af vor egen Hund.
Den gøer langt mere af *Hjærtets* Grund!"

Ja, det er den Tak, en Stymper faar,
der skræver for Rigdommens Port og Gaard,
mens selv han sidder i Stodderkaar.
— Og det er nu alt det Svar, *De* faar:
„Holdt, holdt! Holtegaard!"

Jerle, 5. Febr. 1910.